

егемен

Азатстан

Құмарлан

Күшігінен асыраған ит бір түнде жоқ болып кетті. Бір үйдегі кемпір мен шал бұған әуелде мән де бере қоймады.

Күндегі дағдысымен Әбдірахман қарт қорадағы малын жайлап, айырының сабына сүйеніп, белін жазып, итін есіне алып еді, жүрегі шымыр ете түсті. Соңынан бір елі қалмай еріп жүретін иттің өзі жалғыз-жарым адамға әжептәуір ес екен-ау!

Шым қораның сықырлауық есігін итере салды да, қолына таяғын алып, маңайды шолуға кірісті.

– Құмарлан! Құмарлан, кә...кә...кә! Көрші үйдің маймақ аяқ Құтжолы ғана әуіп деп бір үрді де, қайрадан қораға кіріп кетті.

Қарт шағын ауылды бір шарлап шықты да, қайтып үйіне келді. Әр жері шұрқ-шұрқ болып тесіліп біткен сарғылт шекпенін босағадағы елік мүйізінен жасалған ілгішке іле салды да, пештің тап іргесіндегі қалың бөстегіне келіп қисайды. Ала көңіл болып отырғандығын Жәнипа бірден сезіп еді. Аяғының ұшымен жүріп, шалының алдына дастарқанын жайды да шайын беруге кірісті. Кәрі жүректеріне көп мұң мен қасірет тұнған, сағыныштан сарғайып қажып, тозуға айналған қос бейбақ ұзақ отырып таңғы шәйлерін ішті. Соңғы аяқты төңкерді де, шалы күндегі әдетіне басып, қолын жайды да: «е, тәңірім, ақырын қайырлы қыла гөр» – деп бетін сипады.

– Әлгі Құмарлан үй маңынан табылмады да ақыры, – деді Жәнипа. Үні аянышты естілді. Кеудесін өксік қысып тұрғаны анық. Қазір бір нәрсе десең болды дауыс салып жылағысы бар. Бірақ мына шалының қатулы қабағынан

ғана сескеніп тұр. Тарам-тарам әжім торлаған кәрі жүзінен сорғалаған көз жасын қолындағы майлықпен бір сұртті де, орнынан тұруға ыңғайланды.

– Отыра тұрсаңшы сәл! – Шалы қолымен ишара жасады. Сәл-пәл ойын жинақтап алды да, Әбдірахман қарт кемпіріне басу айтып сөйледі. Құмарланға оқыстан бәр нәрсе болған ғой. Әйтпесе, есті ит бұларды тастап кетіп қалушы ма еді? «Жақсы ит өлігін көрсетпей өледі» деген бар. Енді бұған да көну керек.

– Е, тәңірім-ай, ақыры кеп бір иттің де қайғысын тартқыздың-ау, біз бейбаққа! – деген жан айқайы тілінің ұшынан шығуы мұң екен. Жәнипа боздасын-ай кеп.

Мынау қу тірлігіне айтар назын да, өкпесін де, тіпті лағынетін де ақтарып жатыр қамыққан сорлы.

– Құдайым-ай, құдайым, қураттың-ау, суалттың-ау осылай! Не жазып едім ойбай-ау, Құрмашымды оны алдың, тым болмаса одан бір тұяқ та қалмады-ау! Ермек қып отырған Сандуғаш ол кетті бізді тастап!

Байбалам салып, жан дүниесінің қайғы-қасіретін ақтарып, жылап отырған кейуананың боздаған үнінен осы бір күйік сөздерді әзер ұғар едің.

– Құдайым-ай, құдайым!..

Кейуана боздап отыр.

Жәнипаның есі ауып кетпесе жарар еді-ау деп ойлады шалы. Өзінің де босаған көңілін бекітті де орнынан тұрып, кемпірінің жанына таяп келіп:

– Сабыр қыл! Байғұсым-ай, ауырып жатып қалатын болдың-ау енді, – деді.

Ұзақ жыл отасқан жан серігіне өз ғұмырында тұңғыш рет осылай бір аяушылық білдіріп еді. Әбдірахман қарттың осы бір ауыз сөзі көңіліне демеу болды ма, бейшара кемпір, солығын басайын деді. Дудырап кеткен шашын жиыстырып, жаулығын түзеп жөнделе бастады.

Қайтсын-ай, бейбақтар?! Из-түзсіз жоғалып кетіп отырған Құмарлан жай бір бұралқы ит болса бір сәрі ғой, оған бұлайша күніренбес еді екеуі де. Бұл дегенің кешегі қанды соғыста опат болған Құрмашының көзі еді ғой. Көзін аспаған сары күшікті сонау нағашы жұртынан қалап алып келген Құрмаш сол күшікпен бірге ұйықтап, бірге өсіп еді. Құмарлан деп ат қойған да Құрмаштың өзі. Текті иттің баласы Құрмаштың өзі десе жаны бөлек екендігін сезінген Құмарлан да иесіне адал қызметін көрсетіп, аң қағуға шыққанда небір қызыққа кенелтіп еді-ау. Бұл төңіректе мұның жүйріктігі мен ептілігіне, ақылдылығына қызықпайтын аңшы болмаған-ды.

Құмарлан келіп қала ма деп үйде отырған қос қария әуелі осы бір жайды ойлап еді. Қартаюын қартайды ғой Құмарлан да! Құмарлан Құмарлан болғалы қай заман?! Содан бері бұл екеуі де не көрмепті?

Осы ойлар Әбдірахман қартты өзінің терең иіріміне қарай тартып бара жатқан-ды. Көз алдына фашист оғы қыршынынан қиып кеткен Құрмашы келіп тұра қалды. Әне, астындағы Кертөбелін ойнақтата қыр астынан шыға келген Құрмашының жүзі қандай нұрлы еді. Соңынан ерген Құмарланның тілі салақтап кетіпті, көп жүгірген ғой сірә.

Жанары бұлдырап, көзіне келіп қалған қос тамшы жасты ірке алмаған қарт, жақтауларын қалың қырау басқан терезе әйнегінің алдына таянды. Сол тор көзәйнектің қырау ұстамаған тұсынан далаға көз салды. Дала бұрқасындатып борап тұр. Құмарлан көрінбейді.

– Қап, мына боранда аңшылап кетті ме екен, – деп ойлады қарт. – Мүмкін емес! Құмарланның да аңнан қалғаны қашан?! Қартайды ғой жарықтық! Бірақ, сүйегін сүйретіп жүріп бір үйлі жан бұларға талай-талай қиын да қиналған сәтте ес болған Құмарланның күйігі оңай тимесі де анық.

Апыр-ай деймін, алапат қырғын соғыс боларын бәрінен бұрын осы Құмарлан сезгендей, өз өзінен мазасы кетіп еді-ау! Берген асыңды ішіп, үйренген жеріне ғана жатуды күшік күнінен дағды еткен Құмарланның аяқ астынан өнер шығарып, итаяғына құйылған асқа да қарамай аласұрып, Құрмаштың аяғына оралып, жүргізбей қойғаны бар. Тіпті, бірде жұмысқа баруға шығып келе жатқан Құрмашты желеткесінің етегінен тістеп алып, үйіне қарай тартып, жібермей, қасарысып отырғанын қайтерсің? Әуелде, Құмарланның бұл қылығынан Құрмаш тіксініп қалып еді. «Кет әрі», деп Құрмаш даусын қаттырақ шығарып еді, Құмарлан оны қоя берді де, үріп алып далаға қарай шаба жөнелді.

– Ух, жаным-ай!..

Ту сыртындағы кемпірінің аузынан жалын атып, көкірегі қарс айырыла күрсінгенін, кемпірінің есін енді жинап, қазандық күлін шығарып, әбден шырмалып алған қалың ой өз құрсағынан босатар емес. Айналасындағы тіршілік атаулының бәрінен безіндіре түсер мына ойлардың өзі қасіретті жанына демеу болғандай.

– Не ғып тұрсың? Андағы терезеден жарықты да көлегейлеп, жауып тастадың-ау, қисайып демінді алсайшы. Жәнипаның бұл айтқандары да көңілін серпілте алмады. Ол да тұрған орнында, қырау басқан мынау тор көз әйнектен беймәлім, түпсіз терең тұңғыық әлемге қарап тұра берді.

Алдағы жаман істі ит жарықтық күні бұрын сезеді деуші еді, сол рас екен. Құрмашты етегінен тартқылап, үйінен шығарғысы келмей жүрген Құмарлан

мұның жан дегенде жалғыз баласының соғысқа кетерін де сезген. Қатын-баласы улап-шулап қалып бара жатқан ауылдан ұзап шыққан Құрмаштар мінген көліктің соңынан Құмарлан ермей, шошаланың іргесіне сүйеулі тұрған кәшауа шананың көлеңкесіне кіріп, жатып алған-ды. Екі көзі де, құлағы да үй жақта болды. Мынау тіршілікке бір мазасыздық кіргенін есті ит сезіп еді. Бір ашып, бір жұмған қызарған көздерінен парлай аққан жасы алдыңғы аяғының сабалақ жылтыр жүнінен жылт етіп, жерге тамып жатыр.

Биесауым уақыт сол орнынан тапжылмаған Құмарланның ауылдың іргесіндегі теміржол стансасына қалай кетіп қалғанын да Әбдірахман білмей қалып еді.

– Ата-ау, әлгі ит жоқ болып кетті, – деген келіні Сандуғаштың айтқанынан барып Құмарлан есіне түскен-ді.

– Е, жүрген шығар, – деп қойған-ды бұл. – От ойранға Құрмашым кетіп отырғанда бір ит сол жалғызымның жолында құрбан болсын» Тілінің ұшына келіп қалған бұл сөзін келініне айта алмады.

Стансаға барғандардан келесі күні естісе, ығы-жығы халықтың ортасынан Құмарлан поезға мінейін деп сапта тұрған Құрмашты тауып алып, етегінен тістелеп, тағы да сүйрей жөнеліпті. Әуелде бұдан шошына қалған әскери адамдар итті атып тастамақшы болып, қаруларын да кезеніпті. Құрмаш айналасындағыларға: «Бұл мені үйге жүр деп сүйреп тұр» – деген екен, есті иттің мына қылығын көріп манағы қару кезенген кейбіреулерінің көңілдері босап, көздеріне жас та алыпты.

– Телміріп қалғыр-ау, әлі тұрмысың қалшиып?! Жатсаңшы енді!

Сықырлап ашылған есіктен сөйлей кірген Жәнипа бір құшақ кепкен қиды қазандық алдына әкеліп тастай салды.

Қажыған, талған көңіліне осы бір сәтте демеу болып тұрған тәтті ойын уысынан шығаруға қимай тұрған қарт селт еткен жоқ. Анау аппақ далаға, көз жетпес сонау көкжиекке көз тіккен сайын өмір елесі ұлғайып көрінгендей әсерленіп отыр.

Құмарлан! Көкейінен де, көз алдынан да кетпей тұрғаны осы Құмарлан.

Әне, сынық мүйіз кер өгіз бен шолақ құйрық қызыл өгіз жегілген шанамен бір топ әйелдер кетіп барады. Араларында келіні Сандуғаш та бар. Колхоз малына даладан шөп тасып, әкеліп беруге кетіп барады байғұстар.

Сандуғаштың үстіне Құрмаштың аңға шығарда киетін тайтері тонын кигізгендері қандай жақсы болған! Күртiк қарды оппалап, баяу жылжып бара жатқан өгіз шананың соңынан Құмарлан да еріп барады.

Ферма бригадирі бұрын да есерсоқтығы мол жан еді, соғыстан жараланып қайтқалы тіпті бет қаратпайтын боған. «Мен немістерді қырып келдім, қан көрдім, өкпемді оқ тесті», – деп бір ауылға әңгіртаяқ орнатқанда, бар соғыстың ауыртпашылығын осы байғұс қана көрген ғой деп ойлап қалуың да кәдік. Бір күні кеште Әбдірахманның үйіне келіп: – «Сенің келінің неге үйде отырады? Дабай – ертеңнен бастап фермаға барсын», – деп отырып алған. Бұл болса: біреудің жас баласы ғой, Құрмаш екеуі бір-бірімен дұрыс отасқан да жоқ. Мына қыста қалай жұмыс істетіп қоямыз, – деп бастап еді Біти шапшып шыға келген. «Жаусыңдар, – деген бұларға шүйіліп. – Сталин жолдасқа жеткіземін бұларыңды, айтамын, бір үйдің жап-жас келіні қасарысып пронтқа көмектеспей отыр деймін. Ашуға мінген бригадир оң жақ жамбасындағы қоңыр сөмкесін ашып, ума-жума болған әлдебір қағаздарды алып, тырнағы қарайып, мұжырайып қалған өзінің бас бармағының ұзындығындай көк сия қарындашты тілімен сулап жаза бастап еді, Жәнипаның жан дауысы шыққан.

– Айналайын, қайным! Білмедік қой біз. Андағы пәленді жазбай-ақ қойшы енді. Әбдірахманның келіні жұмысқа шықпай отыр дегеніңнің өзі Сталиннен ұят болар! Тіпті, өзім барайыншы сол жұмысқа!

– Жоқ, сүйегің саудырап далада қалады сен кемпірдің! Маған келінің, келінің керек, – деп өзеуреген Бітидің шықылдақ үнінен мұның өне бойы мұздап сала берген-ді.

«Көппен көрген ұлы той» деп жұмысқа шыққан күннен бастап Құмарлан таң ала көбеден оянатын Сандуғашпен үйден бірге еріп шығады. Сандуғаш жұмыс істеп жүргенде жанына жоламай, сырық сілтер жерге барып жатады да қояды. Сандуғашты көзінен бір елі таса қылмайтынын қайтерсің. Ала құйындатып шапқылап, есіре де есеңгірей Бітидің келе жатқанын бірден сезеді де орнынан баяу тұрып Сандуғаштың жанына барады таяп. – Жұмыс істеп жатқанында Құмарлан Сандуғаштың жанына келсе болды, Біти келе жатыр деп әйелдер бұрын біліп отырады, – деп мәз болып айтып келуші еді келіні.

Иә, иә айтпақшы сол Біти бір күні шөпті дұрыс маяламадыңдар деп әйелдерді бір уыс қылып, әңгір таяқ орнатса керек пішен басында. Содан атын омыраулатып аңдаусыз тұрған Сандуғашқа қолындағы қамшысын сілтей бергенде, Құмарлан арс етіп ұмтылып, Бітиді алқымынан алып түсе жаздағаны бар. – Көменесті сендер әдейі итке талатқыларың келеді, түрмеде шірітемін, – деп ен даланы басына көтерген Біти екі көзі от шашып тұрған Құмарланнан ғана ығып, ауылға қарай шаба жөнелген-ді.

Жер үйдің ішіндегі жатаған қазандықтың қызуынан терезе әйнегіне қатқан қырау еруге айналды. Еріген қалың қыраудың суы сорғалап аққан сайын

терезе әйнегінің шынылары жылтырап, кең даланың құшағы да қарт көзіне кеңі бастағандай.

Дүние кең ғой, шіркін! Бірақ қу тағдыр өз пендесін қауызына салып қуырған шақта, сол дүние дегенінің өзі жалған болып шығады екен. Жалған емей немене, тәңірден ұрпақ сұрады, жарайды берді онысын, бірақ бергенін қайтерсің, сол жалғыз ұлының қай жерде оққа ұшқанын, қай жерде топырақ бұйырғанын күні бүгінге дейін біле алмай күрсінуге күнін өткізіп жатқаны мынау міне! Тәңірі өз пендесінің бәріне бірдей жаны ашыса, сол жалғыз ұлдан бір тұяқ қалдырар еді-ау! Ол да жоқ. Құрмашынан қалған сол бір тұяқ болса, онда Сандуғаш та осы босағада отырмас па еді?!

Ауыл үйлерді аралап, Құмарланның жоқ болып кеткендігін айтып, сұрастырып қайтқан Жәнипа үйіне сөйлене кірді.

– Әдірәм қал, «арбасы сынбағанның бәрі ақылшы», – байлап неге қоймайсындар дейді ғой! Тіпті, анау ақсақ Мұқымның Бәтжаны қайдағы бір итті іздеп алжиын дедің бе деп, өзімді сөгіп те тастады!

Біреудің қайғысы біреуге батар дейсің бе?! Қарт өз ойын онан әрмен сабақтап отыр. – Біреулерге қайдағы бір ит болып көрінгенімен, бұл үшін Құмарлан жалғыз баласы Құрмаш пен көрші ауылдағы Сәрсенге тиіп кеткен Сандуғашының көзіндей ғой. Сол екеуінен, сол екеуінің тәтті де мұңды күндерінен қалған жалғыз елес осы Құмарлан ғана еді. Ол да жоқ енді! Өткен өмірінің сәулесі өшкендей осымен. Алдағы тірлігі тәңірі алған күні ауыл іргесінде қорымнан бұйырар топыраққа барып сіңерін білмей отырған жоқ, біледі бұл, біледі!

Сандуғаш келді көз алдына. – Ата, кешір дейтін сияқты, өңі жасып. – Кешірем ғой, құлыным! Саған несіне ренжимін, Құрмаш тірі тұрып Сәрсенге кетіп қалсаң онда іренжір едім. Аман бол, айналайын!

Осы бір ойлар миын шарпуы сол еді, қарт орнынан ұшып тұрып, кемпірінен қалың киімдерін сұратып киіне бастады. Түлкі тымағының бауын байлап жатып, – Құмарлан дәуде болса Сандуғашқа кетті. Мен сонда барып келейін, – деді де үйінен шығып жүре берді.

Сандуғаштың ауылына жетелеп әкелген қарт түйсігі алданбап еді. Үйдің есігінің астынан суық кірмесін деп тастай салған ескі құрақ көрпешенің үстіне келіп жатып серейіп, өліп қалған Құмарланды таңертең сиыр саууға шыққан Сандуғаш жазбай танып еді. Әуелде шошынып қалды. Босағасына келіп басын салып өліп жатқан Құмарланды көріп жүрегін өксік қысты. Мен сенің босағанда өлдім, сен де ана байғұстардың босағасында өлуің керек еді ғой, Сандуғаш!

Текті төбеттің мына жатысынан Сандуғаш осы бір ойды ұққандай болды.

Жетімдік

– Асель! Аселька! Қайдасың, ботам-ау?!

Үйге аптыға кірген әкесінің жан шуағына толы осы бір сөзі ас бөлмеде жүрген он жасар Әселдің сәби көңілінің қуанышын еркелікке ұластырып жүре берді.

– Папа-ау, не болды, сонша айқайлап, мен міне мындамын, саған шәй қойып жатырмын, – деп бұртия қалған Әсел әкесінің қолындағы әлде бір тосын затты көріп, онан әрі тіл қатпады. Соны сезген Кеңес те аяқ киімін шешіп, қызының басынан сыйпап, құшағына басты.

– Міне, мынау – сенің мамаңның суреті, – деп ол қолындағы жаңағы заттың орауын жазды да, ас үйдегі стол үстіне жайып салды.

– Үлкейттіріп әкелдім. Бұл суретті Әсет екеуіңнің ұйықтайтын бөлменің төріне іліп қоямыз, – деген Кеңестің де үні дірілдеп кетіп еді.

Ботадай мөлдіреген кіп-кішкене жанарына жас үйірілген Әсел әке құшағынан пана іздегендей Кеңеске қарай ұмтыла берді. Әселінің жетімсірей қалған мына бейнесін көрген оның да жүрегі аузына тығылып, кеудесіне өксік толды. Бірақ босамады. Кішкене ғана Әселін құшағына басып отырды да:

– Аселька, сен далаға шығып ойнай ғой! Мен оған дейін бақшадан Әсетті алып келейін де сендерге тамақ істеп қояйын, – деп ойын жинақтап, үй тіршілігіне кірісті.

Бір үйлі жанның жетімсіреген тіршілігі міне осылайша жалғасып жататынды. Ауыр сырқаттан қырыққа да жетпей дүние салған марқұм Ақнұрдың мына үш бірдей жетімегінің қазіргі көңіл күйлері бейуақ інірдің тылсым қараңғылығымен бірге күңгірттеніп барады.

Үшеуі үн-түнсіз отырып, тамақтарын ішеді. Қос балапанының көңілдерін қаншама жадыратқысы келіп, небір қызықты жайларды айтса да, Әсеті болмаса, Әселі езу де тартпайды. Содан Кеңестің бар ұққаны – анасының қайғысы сәби жүрегіне меңдеп еніп бара жатыр-ау осы! Тұла бойы тұңғышым деп еркелетіп өсіріп келе жатқан Әселінің жанарына әйтпесе мұң тұнар ма еді?! Тегі қыз бала шешеге жақын тұрады деуші еді, сол рас екен-ау!

Тірі адам тіршілігін жасайды деген өмір заңы бойынша Кеңес те екі баласымен маңдайына жазғанын көріп жатты. Шаршап, қажыды да. Бірақ мына Әселі мен Әсеті үшін босаңсуына мұның хақысы да жоқ болатын. Осы екеуінің жан жүректеріне ең жақын адамы өзі екенін ол білетін-ді. Соны сезінген сайын әкелік жүрегі тағат таппай таңның атысынан күннің батысына

дейін мұны зыр жүгіртетін. Әсетті бақшаға апарып, алып келуден басталып, Әселін мектепке шығарып салуы бар, әйтеуір осы екеуінің тіршілігінің дөңгелегін бір өзі-ақ айналдырып, кажуды да, жалығуды да ұмытқалы қашан.

Бірақ өздері үйренісіп алған осы бір қоңыржай тіршіліктерінің шырқы бұл үйдің босағасын Ажар атты әйел аттаған соң көп ұзамай сендей бұзылып жүре беріп еді. Әсетті қойшы әлі де ой тоқтатпаған немене, ойыншықтан ойыншық қоймай ойнап, өзімен-өзі мәз-мейрам болады да жатады. Әкесі «мама деп айтындар» деген соң Ажарды алғаш «мама» деген де Әсет болды. Бірақ осы бір әйелді Әсел «мама» дей алмай қойды. Тіпті, үйлеріне бір бөтен жан кіріп кеткендей бойына әлде бір үрей пайда болды. Ас ішерде де өзін тап бір бөтен үйде тамақ ішіп отырғандай, тіпті, артық бір тілім нан алып жеуге де жасқаншақтай берді. Қолдары да дір-дір етіп, әкесіне жаутаң-жаутаң қарап, содан бір пана тауып, соған тығылғысы келеді де тұрады.

Бұрынғыдай емес, бұлардан гөрі қарсы алдында отырған әйелге назарын көбірек салатын сияқты. Тіпті, жанында Әселі мен Әсеті барын да ұмытып кетіп жүр. Бұларға түсініксіз әлдебір жайларды айтып, бұлардың көзінше жанағы әйелді еркелетіп, құшақтап, қарқылдап күлетін де болды. Сол сәтте Әсел мен Әсет бір-біріне жаутаңдай қалып, ішіп отырған астарын да қоя қоятын.

– Ішіп болсаңдар тұрындар да ана жаққа барындар, отыра бермей!

Ажардың бұл зілді сөзі Әселдің кішкене ғана ет жүрегіне оқтай қадалып еді. Жаутаңдап әкесіне қараған бойы Әсетті қолынан жетектеп алды да, өздерінің бөлмесіне келді.

Бөлменің есігін ашқан сәтте тап қарсы алдарында түнеу күні әкелері үлкейттіріп әкеліп, іліп қойған өз аналарының суреті, жансыз бейнесі тұр еді шуақ төгіп. Мына жарық дүниеге тастап кеткен қос сәбиін көріп, күлімсіреп тұрғандай, анасының суретіне көзі түскен Әсел өзіне өзі ие бола алмай өксіп-өксіп жылап жіберді. «Мама, ма-ма» деуге ғана шамасы келіп еді сәбидің.

– Әне, айттым ғой мен саған! Сенің мына екі балаң тұрғанда біз бір-бірімізбен тұра алмаймыз, – деп Ажар осыдан кейін Кеңестің құлақ етін жей бастады. – Анау қызың тіпті түк те істеуді білмейді екен. Қалай тәрбиелегенсіңдер? Тіпті, өзі мені жеп қоятындай көзбен ататынын қайтерсің.

Қанша айтқанмен әкесі ғой. Әсел жайлы айта бастағаннан-ақ Кеңестің жүрегі сыздайтын, жаны қамығатын-ды.

– Қой, өй деме, бала емес пе әлі, – деп Әселіне ара түскісі келіп еді, Ажардың баж-бұж еткен даусынан балаларын қойып, өзінің зәресі ұшып, төбе шашы тік тұрған-ды.

Бірін-бірі жетелей оянған Әсел мен Әсеттің сәби өмірлерінің жазы бітіп, мынау келген күз қос жетімнің жабырқау көңілдерінің бұлтын ауырлата түскен еді. Әселді әкесі апарып қаладағы мектеп-интернатқа орналастырды да, Әсетті апта бойы күндіз-түні бағатын бақшаға берді. Сөйтіп, Ажар екеуі жаңа қосылған ғашықтардай болып шыға келді...

– Сен, Әсел, енді үйге келмейсің, каникулға ғана келіп тұрасың. Каникул болғанда өзім алып кетемін. Ал, Әсет, сен бақшада бір апта бойы боласың, сені тек демалыс күндері ғана үйге әкеліп отырамыз, – деп Кеңес жәудірей қараған қос балапанының киімдерін жинастырып, мән-жайды өзінше ұғындырдым деп ойлады.

Әкесінің сөзінен де, көзінен де әлдебір салқын леп сезгендей Әсел:

– Папа, неге мен үйге келмеймін? Әсет жалғыз өзі қалай ұйықтайды, қорқады ғой ол. Бойын үрей билегендей дір-дір етіп жылап жіберді.

Кеңес үндеген жоқ. Балаларының киімі салынған сөмкені алды да, Әсетті жетектеп, Әселін соңынан ертіп үйден шыға берді...

Жаңа оқу жылының алғашқы каникулы қарсаңында Кеңес Әсел оқитын интернатқа барды. Жатақхананың кең дәлізінің ана басынан өзіне қарай аяндап келе жатқан қызын көргенде жүрегі тулап қоя берген еді. Әсел асығар емес, баяу салмақты жүріспен жанына келді де, әкесінің мойнына асыла кетті.

– Құлыным, – деді Кеңес те көзінен жасы ыршып. – Жаным, кішкене жаным сол менің!..

– Жә, папа, жылама, балалар көріп қалса ұят болады! Әсет қайда, ол жылап жүрген жоқ па?!

Әселдің мына сөзінен есейіп кеткендігін ұғып еді әке жүрегі. Құлазыған жаны мұңға малынған екен ғой Әселінің.

Көңіліндегі көл-көсір қуанышымен ұшқандай болып, өз үйіне келісімен Әсел жүгіре басып, Әсет екеуі жататын бөлмеге кірді. Кірді де сілейіп тұрып қалды. Тап қарсы алдындағы қабырғада ілулі тұратын жан анасының суретін көзімен іздеп еді, таба алмады. Қос жанарына жас үйіріліп, ас үйге келді де:

– Ажар, тәте, менің мамамның суреті қайда? – деді үні дірілдеп.

– Ой, қаншық неме, саған ол сурет неменеге керек еді? Қаршадай болып қарай гөр мұны, жыртып тастағанмын, – деп Ажар көздері жасаурап өзіне қасқая қарап тұрған Әселге айқай салды.

– Неге, неге жырттыңыз, ол менің мамам ғой, мамам ғой!

Сәби жүрегін өксік бұған Әсел егілген қалпы өз бөлмесіне келіп, солығын баса алмай ұзақты кеш жылады. Мұның сәби жанын уатар, уыз жүрегіне жылу шашар дәл қазір ешкім де жоқ еді. Мейірімін төгіп тұратын анасының суретін де көпсінгендей тағдыры.

Бөлме іші қою қараңғылыққа малынса да, шамды жақпай терезе алдына келген Әсел сыртқа көз салып еді, табиғаттың да ойран асыры шығып жатыр екен. Аспаннан қаптаған қара бұлттар жер әлемді жалмап жіберердей, ызбарлы, сұсты кейіппен төніп-ақ тұр. Жапалақтап жауған ақша қар ұшқындары терезе әйнегіне қонақтап, іле еріп, мөп-мөлдір тамшы болып, сорғалай жөнеледі. Табиғат та жылап тұр. Ол да мынау өзінің төл перзенті, сонау кең де байтақ дүниеден бір анасы болмағандықтан ғана пана таба алмай тұрған мына кішкене Әселмен бірге жылағандай. Бірге мұңайып, бірге егілгендей еді.

Кіреберістегі қоңыр телефон ұзақ шырылдады. Барып тыңдауға ас үйде жүрген Ажардан батылы жетпеген Әсел «бұл кім болды екен, осыншама қоймай қоңыраулатып жатқан» деп ойлады. Әлден уақытта барып еденді сықырлата басып Ажардың телефонға бара жатқанын сезді де, құлағын түре қалды.

– Е, ауырса не қылайын оны?! Қызуы көтеріліп жатса өлер деп пе едіңдер, сендер не бағып отырсыңдар, – деген Ажардың сөзінен есін жиған Әсел әлде бір жағдайды сезгендей, тұрған орнынан жүгіре басып телефонның жанына келді. Осы сәтте Ажар да телефон трубкасын сарт еткізіп қоя салған еді.

– Тәте, тәте, не болып қалды, Әсет емес пе екен ауырып қалған? – деп үні дірілдеп жылап жіберді.

– Иә, Әсет қатты ауырып жатыр дейді, – сен не істей қоясың оған, – деп Ажар сәби жүрегіне өгейліктің тағы бір өткір найзасын сұғып алды.

Бота көздерінен жасы парлай жүріп, үстіне қолына түскен кеудешені іле салған Әселдің тәпішкесімен далаға жүгіре шыққанын Ажар байқамай да қалып еді.

Алай-дүлей соққан қарашаның қара суығы мен қарына да қарамастан Әсеттің бақшасына қарай тас қараңғы көшемен жүгіре басып келе жатқан қаршадай Әсел «мама, ма-малап» шырылдап келеді.

Жабал ЕРҒАЛИЕВ.